

Hot och trakasserier i sociala medier

Dr. María Rún Bjarnadóttir är en isländsk jurist och akademiker med specialisering inom internet- och sexualbrott. Hon har en doktorsexamen i juridik från University of Sussex, där hennes avhandling fokuserade på hur internet påverkar skyddet av mänskliga rättigheter, särskilt sexuell integritet online.

För närvarande är hon chef för internetsäkerhet vid den nationella polismyndigheten på Island, där hon leder utvecklingen av nationella insatser mot cyberbrottslighet. Hon har också varit en extern juridisk rådgivare för Islands justitiedepartement, där hon utarbetade en reformlag för att skydda sexuell integritet online.

María är medlem i GREVIO, en expertgrupp inom Europarådet som övervakar Istanbulkonventionen om åtgärder mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Introduktion

Historiskt sett har teknisk utveckling expanderat och utmanat gränserna för yttrandefrihet. Gutenbergs tryckmaskin revolutionerade sättet som idéer manifesterades och spreds, precis som sociala medier har revolutionerat hur vi kommunicerar och delar information. Plattformar som Facebook, Twitter och Instagram har blivit centrala arenor för samhällsdebatt och yttrandefrihet. Men med dessa möjligheter kommer också utmaningar, bland annat i form av hot och trakasserier. Dessa negativa aspekter kan ha en djupgående inverkan på yttrandefriheten och dens funktion i ett öppen demokratiskt samhällsordning. Detta årsakast blandt annat på att den snabba spridningen som tar plats på digitala plattformar och har gjort det enklare för individer och grupper att sprida desinformation, förtal och propaganda. Konsekvenserna har inte enbart betydning på individuell nivå för dom som innblandas, men även för samhället igjennom påvärkan av åsikter och hållningar med negativa resultat för underlag for diskusjon och deltagande i det demokratiska samtalet.

Hot och trakasserier på sociala medier utgör en betydande utmaning för yttrandefriheten och den demokratiska tradisjon. Medan sociala medier erbjuder en plattform för fri uttryck, kan de också bli arenor för förtryck och tystande. Det är derfor avgörande i både personliga och samhällsmessiga kontekst att hitta en balans där individer kan uttrycka sig fritt utan rädsla för hot och trakasserier.

Definisjoner och begrepp

Hot och trakasserier på sociala medier kan ta många former, inklusive verbala angrepp, hot om våld, och spridning av falsk information. Dessa handlingar kan ha allvarliga konsekvenser för offren, inklusive psykisk ohälsa och begränsningar i deras yttrandefrihet¹. Att skilja mellan hat, hot och trakasserier på nätet kan vara svårt eftersom de ofta överlappar. Det är dog inte enbart viktigt att skilja mellan begreppen som den negativa yttranden kan förstås som från offrens perspektiv. Att tydligt definiera och skilja mellan hatyttringar, hot och trakasserier hjälper till att säkerställa att rättvisa skipas och att rättsliga åtgärder är proportionerliga². Genom att skilja mellan dessa begrepp kan lagstiftare och domstolar bättre skydda individers rättigheter, inklusive rätten till yttrandefrihet och rätten till personlig säkerhet.³ Klara definitioner och gränsdragningar gör det också lättare för rättsväsendet att tillämpa lagar effektivt och konsekvent.⁴

¹ <https://partsradet.se/arbetsomraden/arbetsmiljo/tema-hantera-hot-vald-och-otillaten-paverkan/>

² <https://polisen.se/utsatt-for-brott/polisanmalan/hat-hot-och-vald/nathat/>

³ <https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/nathat.html>

⁴ <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2019-08-28-hot-och-krankningar-pa-internet.html>

Hatytringar

Dessa inkluderar uttalanden som sprider, uppmuntrar eller rättfärdigar hat mot en person eller grupp baserat på deras identitet. Detta innebär ofta uttryck som är avsedda att skada eller nedvärdera en person eller grupp baserat på deras identitet, såsom ras, religion, kön eller sexualitet. Hatprat kan inkludera rasistiska, sexistiska eller homofobiska kommentarer⁵.

Som Bladini etablerar innebär lagstiftningen i dom Nordiska länderna inte en uniform ram för straffrättsligt skydd av identitet i sammanhang med hatprat, vare sig dens yttrande äger rum online eller offline. Mot kränkningar som har sin grund i någons hudfärg, etnicitet, ras, religion, nationalitet och sexuella läggning, klassificerat som hatbrottsmotiv, finns ett straffrättsligt skydd i samtliga nordiska länder. Om funktionsnedsättning är grund för näthat finns ett skydd i finsk och norsk rätt och om det handlar om någons könsidentitet så finns det en möjlighet till skydd i isländsk och finsk rätt. Ur ett jämställhet perspektiv varnar Bladini att samtliga länder saknar er straffrättslig skydd för hat som motiveras av kön, även on statistik visar att kvinnor utsätts för nätkränkningar med betydligt större inslag av sexism, sexuella hot och trakasserier, som alltså snarare kopplar an till person än profession. Om näthatet handlar om någons kön, eller för den delen ålder, sociala status eller politiska åskådning, så finns i dagsläget inget särskilt rättsligt skydd för människor som blir utsatta på dessa grunder.⁶

Hot

Detta innebär uttalanden eller handlingar som syftar till att skrämja eller skada någon. För att vara straffbara måste hoten vara specifika och trovärdiga.⁷

Cyberstalking

Istanbulkonventionen, som är Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, definierar cyberstalking som en form av våld mot kvinnor och kräver att alla parter inför specifika straffrättsliga åtgärder mot cyberstalking för att skydda offren och säkerställa rättvisa. Enligt konventionen innebär cyberstalking att upprepade gånger engagera sig i hotfullt beteende riktat mot en annan person, vilket får denna att frukta för sin säkerhet. Detta inkluderar att skicka oönskade meddelanden, dyka upp oinbjuden vid någons hem eller arbetsplats, eller kontakta offrets vänner och familj. Det är mönstret och avsikten bakom stalkingen, samt den rädsla som förövaren orsakar, som gör beteendet kriminellt.⁸

Trakasserier

Detta innebär upprepade och oönskade handlingar som syftar till att skrämja, förnedra eller störa en person. Trakasserier kan vara personliga angrepp, hot eller ständiga negativa kommentarer riktade mot en individ⁹. Dessa kan vara både fysiska och verbala.¹⁰

Otillbörlig påverkan

Detta innebär att någon försöker påverka en annan persons beslut eller handlingar genom olagliga eller oetiska metoder. Detta kan inkludera hot, trakasserier, våld eller andra former av tvång. Syftet är ofta att få personen att agera på ett sätt som gynnar den som utövar påverkan, ofta på bekostnad av rättvisa och laglighet.

⁵ <https://polisen.se/utsatt-for-brott/polisanmalan/hat-hot-och-vald/nathat/>

⁶ <https://nikk.no/wp-content/uploads/2019/10/2017-Hat-och-hot-pa-natet.pdf>

⁷ <https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/nathat.html>

⁸ <https://rm.coe.int/stalking-istanbul-convention-web-a5/1680925867>

⁹ <https://www.tystnainte.se/ett-hot-mot-demokratien/nathat>

¹⁰ <https://polisen.se/utsatt-for-brott/polisanmalan/hat-hot-och-vald/nathat/>

Varför fokusera på sociala medier?

Sociala medier spelar en stor roll i människors vardag över hela världen, och även i de nordiska länderna. I Nordisk sammanhang har sociala medier blivit en integrerad del av livet, påverkar hur människor kommunicerar, får information och underhåller sig själva. Socioekonomiska faktorer bidrar till att Norden har en av de högsta internetanvändningsgraderna i världen. Nästan alla har tillgång till internet och använder det dagligen, vilket gör sociala medier till en naturlig del av vardagen.¹¹ Sociala medier erbjuder enkla och effektiva sätt att hålla kontakt med vänner och familj, både lokalt och internationellt. Detta är särskilt viktigt i länder med stora geografiska avstånd och gles befolkning.¹² Sociala medier fungerar som en viktig kanal för nyheter och information. Många nordbor använder plattformar som Facebook och Twitter för att hålla sig uppdaterade om aktuella händelser och samhällsfrågor som de facto ersätter traditionella medier i vissa tillfällen.¹³ Sociala medier hjälper till att integrera olika kulturella och sociala grupper genom att erbjuda plattformar för diskussion och utbyte av idéer. Plattformar som YouTube, Instagram och TikTok är populära för underhållning och tidsfördriv. De erbjuder en mängd olika innehåll som tilltalar olika intressen och åldersgrupper. Sociala medier används till att etablera och upprätthålla professionella nätverk, jobbsökning och karriärutveckling. Detta är särskilt relevant i en region med hög arbetskraftsdeltagande och fokus på innovation.

Yttrandefrihetens gränser

Yttrandefriheten är en hörnsten i demokratin och en förutsättning för ett öppet och fritt samhälle. Den är en grundläggande rättighet i demokratiska samhällen och innebär friheten att uttrycka åsikter i tal, skrift eller bild utan censur eller bestraffning. Den garanteras i centrala dokument om mänskliga rättigheter, inklusive FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 och konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter från 1966.¹⁴ Yttrandefrihet stöder demokratin genom att främja fri spridning av information och underlätta informerade beslut. Den spelar en kritisk roll i granskning av offentlig makt och kan bidra till att bekämpa korruption.¹⁵

Yttrandefriheten är en grundläggande rättighet, men den är inte absolut. Trots att den är omfattande, finns det begränsningar på den som har mål att skydda nationell säkerhet, allmän ordning och individers rättigheter. Exempel på sådana begränsningar är lagar mot hets mot folkgrupp, förtal och spridning av konfidentiell information. Vi har också ett visst skydd mot kränkande yttranden som kan innebära inskränkningar i yttrandefriheten om de tillåts i den offentliga debatten.¹⁶

Sociala medier har en komplex inverkan på yttrandefriheten, med både positiva och negativa aspekter:

Positiva aspekter

1. **Ökad tillgång till plattformar:** Sociala medier ger människor över hela världen möjlighet att uttrycka sina åsikter och dela information utan att behöva gå igenom traditionella medier. Detta har demokratiserat yttrandefriheten och gett röst åt många som tidigare inte hade någon plattform.

¹¹ <https://www.regeringen.se/debattartiklar/2024/04/nordiska-ministrar-sociala-medier-jattarna-maste-ta-sitt-ansvar/>

¹² <https://www.nordicom.gu.se/sv/aktuellt/nyheter/flera-likheter-i-nordisk-kris-kommunikation-under-pandemin>

¹³ <https://fjolmidlanefnd.is/midlalaesi/>

¹⁴ <https://www.un.org/en/chronicle/article/freedom-expression-fundamental-human-right>

¹⁵ <https://manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/yttrandefrihet>

¹⁶ <https://nikk.no/wp-content/uploads/2019/10/2017-Hat-och-hot-pa-natet.pdf>

2. **Snabb spridning av information:** Nyheter och idéer kan spridas snabbt och nå en global publik. Detta har gjort det möjligt för människor att mobilisera sig kring viktiga frågor och skapa medvetenhet om sociala och politiska problem.
3. **Mångfald av röster:** Sociala medier har gjort det möjligt för en mångfald av röster att höras, inklusive minoriteter och marginaliserade grupper. Detta har berikat den offentliga debatten och bidragit till en mer inkluderande diskussion.

Negativa aspekter

1. **Desinformation och falska nyheter:** Den snabba spridningen av information kan också leda till spridning av desinformation och falska nyheter. Detta kan undergräva förtroendet för medier och skapa förvirring och misstro i samhället.
2. **Censur och moderering:** Plattformarnas behov av att moderera innehåll för att bekämpa hatretorik och desinformation kan ibland leda till censur. Detta kan begränsa yttrandefriheten och skapa debatt om var gränsen ska dras.
3. **Trakasserier och hot:** Hot och trakasserier på sociala medier kan tysta människor och hindra dem från att uttrycka sina åsikter. Detta kan leda till självcensur och en minskning av mångfalden av röster.

Debatten om reglering av sociala medier har utvecklats på olika sätt i USA och Europa, med vissa gemensamma teman men också betydande skillnader. I USA började sociala medier som en symbol för yttrandefrihet och demokratisering. Med tiden har flera incidenter, som Cambridge Analytica-skandalen och spridningen av desinformation under presidentvalet 2016, ökat medvetenheten om de negativa aspekterna av sociala medier.

Diskussionen om var den lämpliga balansen mellan yttrandefrihet och andra mänskliga rättigheter i online-sammanhang har utvecklats under lång tid i internationella, regionala och nationella fora. Den har präglats av de liberale och desentraliserade omständigheterna så internettet utvecklades från och ordnade länge alla efforder till att begränsa skador och möjliga skador på nätet som motstånd mot internets fria och rena culture.¹⁷ Samma diskussion angick sociala medier som hyllades som en symbol för yttrandefrihet och demokratisering dom första åren. Kärnan i alla diskussioner om att begränsa skadligt innehåll på nätet möttes länge av oro för censur och undergrävning av yttrandefriheten.¹⁸ Plattformar som Facebook och Twitter sågs som verktyg för att stärka medborgarnas röst och möjliggöra global kommunikation. Allvarliga incidenter som Christchurch-skjutningen i Nya Zeeland¹⁹ och Cambridge Analytica-skandalen²⁰ har haft en stor effekt till att ändra tonen i globala och lokala samtal om reglering av sociala medier och skapade plattformar för statliga parter och teknikföretag att samarbeta mot lösningar som både respekterar mänskliga rättigheter och ger utrymme för teknikföretagens affärsmodeller att blomstra.²¹

I Europa har debatten om reglering av sociala medier ofta fokuserat på att skydda användarnas rättigheter och säkerställa en trygg digital miljö. EU har infört flera lagar och förordningar för att reglera sociala medier och teknikföretag som har haft en inflytande på global nivå. General Data Protection Regulation (GDPR) är en av de mest omfattande dataskyddslagarna i världen och ställer strikta krav på hur företag hanterar personuppgifter. Digital Services Act (DSA) syftar till att skapa en säkrare digital miljö genom att ställa krav på plattformar att ta bort olagligt innehåll och skydda användarnas rättigheter³. Digital Markets Act (DMA) syftar till att förhindra monopol och säkerställa rättvis

¹⁷ <https://www.eff.org/cyberspace-independence>

¹⁸ <https://cdt.org/insights/lessons-learned-too-well-the-evolution-of-internet-regulation/>

¹⁹ <https://christchurchattack.royalcommission.nz/the-report/executive-summary-2/executive-summary/>

²⁰ <https://www.nytimes.com/2018/04/04/us/politics/cambridge-analytica-scandal-fallout.html>

²¹ <https://www.christchurchcall.org/>

konkurrens på den digitala marknaden³. EU har också fokuserat på att bekämpa desinformation och spridning av olagligt innehåll. Detta inkluderar initiativ som Code of Practice on Disinformation, där plattformar frivilligt åtar sig att bekämpa desinformation.

Yttrandefriheten och ansvar²²

Den som yttrar kan hållas ansvarig för sina yttringar om dom innebär en överskridelse av yttrandefrihetens gränser. Detta är en fundamental part av yttrandefrihetens inramning. Detta har varit utarbetat vidare i samband med pressen och offentliga medier, vilket har etablerat grundläggande regler för journalistik och ansvarskedjan för uttryck i traditionella medier. Detta har både ägt rum på nationell och internationell nivå.²³

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna ("domstolen") har i tre slutsatser behandlat mellanhandsansvar för kommentarer på nätet från tredje part. Utifrån de gemensamma frågor som behandlas i ärendena finns det tecken på olika nivåer av skyldigheter för att säkerställa balansen mellan kolliderande mänskliga rättigheter inom onlinesfären, beroende på vilken typ av plattform de förekommer på.

Rättens slutsatser har bidragit till den pågående diskussionen om platformens roll och den ansvarsnivå som de kan hållas med avseende tredje parts uttryck. Bör det vara en mellanhands roll att se till att tal som kan anses vara olagligt i vissa jurisdiktioner inte kommer att visas på deras hörn av internet? Domstolen verkar vara medveten om debatten. I MTE-fallet konstaterar dommen att: "the decisive question when assessing the consequence for the applicants is [...] the manner in which Internet portals such as theirs can be held liable for third-party comments. Such liability may have foreseeable negative consequences on the comment environment of an Internet portal, for example by impelling it to close the commenting space altogether. For the Court, these consequences may have, directly or indirectly, a chilling effect on the freedom of expression on the Internet."²⁴ Som fastställts i sin rättspraxis har domstolen gjort ett medvetet försök att undvika och motverka nedslående effekter på legitim tal. Detta kan vara anledningen till att tyngdpunkten på att analysera innehållet i talet i dessa fall är ifrågasatt, och hur betydelsefullt resultatet av det är för att beskriva vilka åtgärder som var lämpliga. Domstolen fann att allvaret i kommentarerna i Delfi-fallet utgjorde hattal och uppvigling till våld, och bedömde att kommentarerna var uppenbart olagliga och därför utanför konventionens skydd.²⁵ Trots de ansträngningar som nyhetsmediet hade gjort för att säkerställa att kommentarerna som laddades upp till kommentarsektionen hölls inom lagen, kränkte de estniska domstolarna inte deras rättigheter enligt artikel 10 genom att hålla dem ansvariga för kommentarerna. På andra sidan tyckte domstolen att omständigheterna i MTE fallet var olika. Även om yttranded var kränkande och vulgärt, tyckte domstolen att de inkriminerade kommentarerna inte utgjorde uppenbart olagligt tal; och de uppgick verkligen inte till hattal eller uppvigling till våld.²⁶ Samma bedömning gordes i fallet Pihl mot Sverige.²⁷ Domstolen fann att åtgärderna i de två sistnämnda målen för att förhindra olagliga

²² Detta avsnitt bygger på betydande sätt på tidigare publicerade skrifter Bjarnadottir, Maria, *Below the Line: Free Speech, Privacy and Online Publishing at the European Court of Human Rights*. (December 10, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3130202>

²³ Til exempel: svensk lagstiftning https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/ytrandefrihetsgrundlag-19911469_sfs-1991-1469/, isländsk lagstiftning <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2011038.html>, Europarådet instrumenter <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/legal-framework-to-ensure-independence-of-the-media-and-safeguard-media-pluralism>

²⁴ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu ZRT v. Hungary (§87).

²⁵ Delfi v. Estonia (§ 140 and §136).

²⁶ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu ZRT v. Hungary (§64).

²⁷ Pihl v Sweden (§25).

kommentarer var tillräckliga, vilket innebär att att ålägga sökanden ansvar för kommentarerna från tredje part stred mot deras rättigheter som skyddas enligt artikel 10. De åtgärder som sökanden hade vidtagit i fallet Delfi beskrivs som en anteckning på sin webbplats om att kommentarer inte redigerades, att det var förbjudet att publicera kommentarer som stred mot god sed och att det sökande företaget förbehållit sig rätten att ta bort sådana kommentarer. Ett system infördes där användare kunde meddela det sökande företaget om eventuella olämpliga kommentarer.²⁸ I både Delfi och Pihl fallen var den omstridde yttring borttagen från webbsajten.

Plattformarna i respektive fall var nyhetsföretag å ena sidan och ideell förening å andra sidan. Domstolen gör en skillnad mellan skyldigheterna för vinstdrivande och icke-vinstdrivande plattformar²⁹ som vilar på föreställningen att de monetära intressena för vinstdrivande enheter som verkar online kan ligga i den ökade spridningen av gränser som tänjer på material som hatretorik som finns på webbplatsen. Detta väcker två frågor som domstolen inte har behandlat.

- För det första, med hänsyn till de praktiska åtgärder som vinstdrivande enheter bör ha på plats; I ljuset av de åtgärder som sökanden hade vidtagit i Delfi-fallet är det svårt att se vilka andra åtgärder sökanden kunde ha vidtagit för att förhindra det ansvar som ålagts dem förutom att screena eller filtrera kommentarerna innan de publiceras. Ändå hävdar domstolen i MTE-målet att föregående filtrering av kommentarer skulle kräva "överdriven och ogenomförbar eftertanke som kan undergräva friheten för rätten att förmedla information på Internet.³⁰ Det är något blandade budskap om vilka praktiska åtgärder som är lämpliga.
- För det andra väcker distinktionen frågan om eventuellt ansvar för icke-vinstdrivande plattformar som hyser "olagligt" tal uppladdat av anonyma tredje parter. Resultaten lämnar ett utrymme för ideella plattformar som har andra intressen än ekonomiska av distributionen av material som en vinstdrivande plattform skulle ha hållits ansvarig för. En sådan situation skulle ge mindre skydd för rättigheterna för individer som får sina rättigheter enligt artikel 8 kränkta online.

Störningen av internet påverkar också relationen mellan dessa parter, eftersom den offentliga debatten inte längre äger rum inom ramar som bestäms av redaktörer, journalister eller mediaenheter, utan på enskilda sociala medieväggar, webbplatser och kommentarsavsnitt för att nämna en få. Denna utrotning av roller kräver också en mer nyanserad tillämpning av ansvarsreglerna för uttryck på nätet. I ett fall nyligen fann domstolen att en individ kan hållas ansvarig för innehåll från tredje part på deras Facebook-vägg som används i politiska kampanjer.³¹

Fallet angick Julien Sanchez, en lokal politiker och kandidat till parlamentet, som dömdes för att inte ha tagit bort islamofobiska kommentarer som publicerats av tredje part på hans offentligt tillgängliga Facebook-sida under hans valkampanj.³² Domstolen ansåg att de franska domstolarnas beslut att döma Sanchez inte konstanterade en kränkning av artikel 10, sedan den var baserat på relevanta och tillräckliga skäl, särskilt hans brist på vaksamhet och snabbhet i att moderera sin Facebook-sida. Med detta har domstolen bidragit till att sudda vidare linjen mellan dom som hållas ansvarig för andras hatyttrande på nätet. Enligt domen innebär en Facebook sida en offentliga onlineplattform som individer som hanterar den har ett ansvar till att övervaka och snabbt ta bort olagligt innehåll för att undvika juridiska konsekvenser.

²⁸ Delfi v. Estonia (§26).

²⁹ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu ZRT v. Hungary (§ 62). Delfi v. Estonia (§ 113). Pihl v. Sweden (§ 37).

³⁰ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu ZRT v. Hungary (§ 82)

³¹ Sanchez v France. [GC] 45581/15. 15.5.2023 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-14074>

³² <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/sanchez-v-france/>

Sammanfattning

Att hitta en balans mellan att skydda yttrandefriheten och att säkerställa en trygg och informerad online-miljö är en av de största utmaningarna för sociala medieplattformar och lagstiftare. Diskussionen om hur detta bäst kan uppnås pågår ständigt och kommer sannolikt att fortsätta utvecklas i takt med att teknologin och samhället förändras.